

การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำลูกประคบสมุนไพร :
กรณีศึกษาชมรมผู้สูงอายุตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย
KNOWLEDGE MANAGEMENT OF LOCAL WISDOM IN HERBAL COMPRESS PRODUCTION:
A CASE STUDY OF THE CHAROEN MUEANG ELDERLY CLUB, PHAN DISTRICT,
CHIANG RAI PROVINCE

ดารณี פרמדาน

DARANEE PHROMDAEN

มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย

Chiang Rai Rajabhat University

E-mail: 668970208@crru.ac.th

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำลูกประคบสมุนไพร ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย และ 2) เสนอแนวทางการต่อยอดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าว กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักคัดเลือกแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 15 คน ประกอบด้วย สมาชิกชมรมผู้สูงอายุและประชาชนชาวบ้าน 10 คน และผู้บริหารท้องถิ่น ผู้แทนชุมชน และผู้รับผิดชอบชมรมผู้สูงอายุ 5 คน การเก็บข้อมูลใช้การสัมภาษณ์เชิงลึกและการสังเกต และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis)

ผลการวิจัยพบว่า การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นในการทำลูกประคบสมุนไพรมี 4 กระบวนการสำคัญ ได้แก่ 1) การแสวงหาความรู้ โดยชมรมผู้สูงอายุตำบลเจริญเมืองได้รับการสนับสนุนอย่างต่อเนื่องจากองค์การบริหารส่วนตำบล 2) การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการและการเผยแพร่ความรู้หลายช่องทาง 3) การจัดเก็บความรู้ จากหมอยาพื้นบ้านและตำรายา พัฒนาเป็นฐานข้อมูล เอกสารเผยแพร่ และสวนสมุนไพร และ 4) การถ่ายทอดความรู้ โดยประชาชนชาวบ้านและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ถ่ายทอดสู่ผู้สูงอายุจนสามารถผลิตลูกประคบได้เองเพื่อสร้างอาชีพและขยายผลสู่เครือข่ายชมรมชมรมแนวทางการต่อยอดการจัดการความรู้ ได้แก่ 1) การส่งเสริมการแปรรูปลูกประคบสมุนไพร โดยพัฒนาความรู้ด้านวัตถุดิบ บรรจุภัณฑ์ และการตลาด 2) การพัฒนาระบบอบแห้งสมุนไพรด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม เช่น โรงอบควบคุมอุณหภูมิและพลังงานแสงอาทิตย์ 3) การสร้างความร่วมมือกับภาครัฐและสถาบันการศึกษาเพื่อสนับสนุนเทคโนโลยีที่เหมาะสมแก่ชุมชน และ 4) การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ที่ปลอดภัย ดึงดูดใจผู้บริโภค ใช้งานซ้ำได้ และเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เพื่อยกระดับภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน

คำสำคัญ : การจัดการความรู้ , ภูมิปัญญาท้องถิ่น , การทำลูกประคบสมุนไพร , ชมรมผู้สูงอายุ

*Received July 27, 2025; Revised September 8, 2025; Accepted September 19, 2025

Abstract

This research aimed to 1) study the knowledge management of local wisdom in the production of herbal compress balls in Charoen Mueang Subdistrict, Phan District, Chiang Rai Province, and 2) propose guidelines for extending such knowledge management. The key informants were purposively selected, totaling 15 participants, including 10 members of the elderly club and local sages, and 5 local administrators, community representatives, and responsible persons of the elderly club. Data were collected through in-depth interviews and observations, and analyzed using content analysis. The findings revealed that the knowledge management of local wisdom in herbal compress production involved four main processes: 1) knowledge acquisition, supported continuously by the Subdistrict Administrative Organization; 2) knowledge sharing through workshops and multiple dissemination channels; 3) knowledge storage by compiling folk remedies into databases, publications, and herbal gardens; and 4) knowledge transfer by local sages and relevant agencies to the elderly, enabling them to produce herbal compresses for livelihood and community networking. The proposed guidelines for extending knowledge management included: 1) promoting product development by enhancing knowledge of raw materials, packaging, and marketing; 2) developing appropriate herbal drying systems, such as temperature-controlled and solar-powered dryers; 3) fostering collaboration with government and academic institutions to support suitable technologies; and 4) designing safe, attractive, reusable, and eco-friendly packaging. These strategies contribute to elevating local wisdom toward sustainable development.

Keywords : Knowledge Management , Local Wisdom , Herbal Compress Production ,

บทนำ

ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ ความเชี่ยวชาญที่เกิดจากบุคคลที่มีลักษณะใฝ่รู้ รักดี ทำดี ช่วยแก้ปัญหาการประกอบอาชีพ ภูมิปัญญาเป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนแต่ละท้องถิ่น มีการสะสมสืบทอดถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิตความเป็นอยู่ โดยมีการปรับเปลี่ยน เลือกรสรให้เหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่นในแต่ละยุค (Chudarat Nokkaew and Chinkorn Jirakcharnritkul, 2022) ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสมความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดกันจากรุ่นสู่รุ่นจนเป็นมาทางวัฒนธรรมที่สะท้อนอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น มีความสำคัญและมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตและการดำรงอยู่ของท้องถิ่น เป็นทุนทางสังคมที่สร้างรากฐานที่สำคัญต่อการพัฒนาท้องถิ่น (Uthumporn Lordko and Wipawee Grisanaputi, 2023) หรือสรุปได้ว่าภูมิปัญญาท้องถิ่นหรือภูมิปัญญาชาวบ้าน จะเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่ชาวบ้านคิดขึ้นได้เอง และนำมาใช้ในการแก้ไขปัญหาการดำเนินชีวิตในท้องถิ่นได้อย่างเหมาะสมกับยุคสมัยเป็นศักยภาพที่จะใช้แก้ปัญหาจัดการปรับตัว เรียนรู้ และถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่

ในปัจจุบันการจัดการความรู้เป็นเรื่องค่อนข้างใหม่ ทำให้เกิดความเสี่ยงที่ภูมิปัญญาจะสูญหายตามไปพร้อมกับวัยของผู้สูงอายุ อีกทั้งคนรุ่นใหม่ไม่ได้ให้ความสนใจในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่นมากนัก ซึ่งทำให้

ผู้สูงอายุที่ขาดเทคโนโลยีและเครื่องมือในการจัดเก็บถ่ายทอด รวมถึงข้อจำกัดด้านแรงจูงใจ แต่ในขณะเดียวกัน ชมรมผู้สูงอายุตำบลเจริญเมืองได้สืบสานและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สำคัญ คือ การทำลูกประคบสมุนไพร และองค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมืองได้จัดสรรงบประมาณในการต่อยอดองค์ความรู้ให้กับผู้สนใจเกี่ยวกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยการจัดการอบรมโครงการต่างๆ ที่สามารถเป็นการสร้างข้อมูลเพื่อถ่ายทอดภูมิปัญญา ท้องถิ่น และได้เก็บรักษาข้อมูลการนำเสนอผ่านสื่อต่างๆ เช่น Facebook Page, Website เป็นต้นด้วยเหตุนี้ การศึกษาวิจัยแนวทางการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจึงเป็นสิ่งจำเป็น เพื่อให้ภูมิปัญญาดังกล่าวคงอยู่และ สามารถต่อยอดใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืนในอนาคต

ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการศึกษาเกี่ยวกับการจัดการความรู้การทำลูกประคบสมุนไพร จึงได้ ทำการศึกษา เรื่อง การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกประคบสมุนไพร : กรณีศึกษาชมรมผู้สูงอายุ ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย อันจะนำไปสู่การพัฒนาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นใน การทำ ลูกประคบสมุนไพร และเป็นการส่งเสริมการทำกิจกรรมในการพัฒนาทักษะของผู้สูงอายุต่อไป

วัตถุประสงค์

1. เพื่อศึกษาการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจัดทำลูกประคบสมุนไพร ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย
2. เพื่อส่งเสริมแนวทางการต่อยอดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจัดทำลูกประคบสมุนไพร ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

การทบทวนวรรณกรรม

อำเภอพานเป็นอำเภอที่อยู่ทางทิศใต้สุดของจังหวัดเชียงราย ซึ่งเป็นหนึ่งใน 18 อำเภอของจังหวัดนี้ ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการจังหวัดเชียงรายประมาณ 43 กิโลเมตร และมีพื้นที่ประมาณ 1,023 ตารางกิโลเมตร หรือ ประมาณ 639,375 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 8.76 ของพื้นที่ทั้งหมดของจังหวัดเชียงราย ทางภูมิศาสตร์ อำเภอพานมี เขตติดต่อกับอำเภออื่นๆ ดังนี้ ทิศเหนือ ติดต่อกับอำเภอแม่ลาว และอำเภอเมืองเชียงราย, ทิศตะวันออก ติดต่อกับอำเภอป่าแดด, ทิศใต้ ติดต่อกับอำเภอแม่ใจ จังหวัดพะเยา และอำเภอวังเหนือ จังหวัดลำปาง, ทิศตะวันตก ติดต่อกับอำเภอแม่สรวย และอำเภอเวียงป่าเป้า (Phan District Development Plan, 2023)

ภายในอำเภอพาน มีตำบลเจริญเมืองเป็นหนึ่งใน 15 ตำบล ตั้งอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอพานไปทาง ทิศตะวันออกเฉียงเหนือประมาณ 6 กิโลเมตร และห่างจากตัวจังหวัดเชียงรายประมาณ 43 กิโลเมตร ตำบลนี้มี พื้นที่ประมาณ 51 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 32,875 ไร่ ประกอบด้วย 22 หมู่บ้าน และมีประชากรรวม ทั้งสิ้น 7,936 คน (Charoen Mueang Subdistrict Administrative Organization [SAO], 2024) ตำบล เจริญเมืองมีภูมิปัญญาท้องถิ่นที่หลากหลาย เช่น การเกษตรกรรม การจักสาน ความเชื่อประเพณี และวัฒนธรรม ตัวอย่างที่โดดเด่นของภูมิปัญญาชุมชนซึ่งกำลังได้รับความนิยมในกลุ่มผู้สูงอายุ คือ การทำลูก ประคบสมุนไพร ซึ่งเป็นภูมิปัญญาการรักษาแบบดั้งเดิมที่ช่วยบรรเทาอาการปวดเมื่อยตามร่างกาย และเป็น การถ่ายทอดองค์ความรู้ ทักษะ และวัฒนธรรมจากรุ่นสู่รุ่นในชุมชน

1.แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการความรู้

Office of the Public Sector Development Commission (OPDC), (2012) กล่าวว่า การ จัดการความรู้หรือ KM ซึ่งย่อมาจากคำว่า "Knowledge Management" คือ การรวบรวมความรู้ที่มีอยู่ใน องค์กรซึ่งอยู่ในตัวบุคคลหรือเอกสารมาพัฒนาให้เป็นระบบ เพื่อให้ทุกคนในองค์กรสามารถเข้าถึงความรู้และ พัฒนาตนเองได้ โดยนำความรู้ที่ได้มาประยุกต์ใช้ใช้ในการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพ สอดคล้องกับแนวคิด

ของ Thira Runcharoen (2007 อ้างถึงใน Artittaya Kongmuang, 2023) กล่าวว่า การจัดการจัดการความรู้ คือ เครื่องมือในการบริหารเพื่อบรรลุเป้าหมาย 3 ประการ คือ การบรรลุเป้าหมายของงานการบรรลุเป้าหมาย การพัฒนาคน การบรรลุเป้าหมายของการพัฒนาองค์กรไปสู่องค์กรแห่งการเรียนรู้การจัดการความรู้ คือ กระบวนการที่เป็นเครื่องมือ เพื่อเพิ่มมูลค่า และคุณค่าขององค์กร หรือเครือข่ายของกลุ่มบุคคล สอดคล้องกับ แนวคิด Marquardt (2002 อ้างถึงใน Artittaya Kongmuang, 2023) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า องค์ประกอบ ของการจัดการความรู้ มี 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) เป็นขั้นตอนการ แสวงหาความรู้จากองค์กรภายในและภายนอก 2) ขั้นสร้างความรู้ (Knowledge Creation) เป็นการสร้างความรู้ ที่เกิดจากการแก้ปัญหา การทดลอง การสาธิต ทำให้การสร้างความรู้มีลักษณะแบบก่อให้เกิด ซึ่งจะไม่ใช้ ลักษณะปรับตัวรูปแบบในการสร้างความรู้ 3) ขั้นจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage) เป็นการนำความรู้ที่ สร้างขึ้น มาจัดเก็บเพื่อให้เกิดความสะดวกและรวดเร็วต่อการนำไปใช้ในครั้งต่อไป 4) ขั้นวิเคราะห์ความรู้และ การทำเหมืองความรู้ (Knowledge Analysis and Datamining) เป็นลักษณะของการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้ องค์กรสามารถเข้าใจข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง 5) ขั้นถ่ายทอดและแจกจ่ายความรู้ (Knowledge Transfer and Dissemination) เป็นการนำความรู้ไปใช้เพื่อประโยชน์ต่อองค์กร เนื่องจากองค์กรจะเรียนรู้ได้ดีก็ต่อเมื่อ เกิดการกระจายความรู้ และถ่ายทอดความรู้ไปอย่างรวดเร็ว 6) ขั้นประยุกต์ใช้ความรู้และการทำให้ข้อมูล ถูกต้องเที่ยงตรง (Knowledge Application and Validation) เป็นขั้นที่นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ และสามารถ สร้างสรรค์ประโยชน์อย่างเต็มที่ให้กับองค์กรทั้งในเรื่องความรู้และประสบการณ์ และเสริมสร้างศักยภาพของ องค์กรและชุมชนให้สามารถบริหารจัดการองค์ความรู้ได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

2.แนวคิดเกี่ยวกับภูมิปัญญา

“ภูมิปัญญา” เป็นองค์ความรู้ ความเชื่อ ตลอดจนความสามารถของคนในชุมชนที่ได้จากการเรียนรู้ และสั่งสมประสบการณ์มา อย่างต่อเนื่องรวมถึงเป็นทรัพย์สินทางปัญญาอันล้ำค่าของท้องถิ่น

(Chudarat Nokkaew and Chinkorn Jirakcharnritkul, 2022) ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น (local wisdom) คือ ภูมิปัญญาเป็นองค์ความรู้ เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชุมชนแต่ละ ท้องถิ่น มีการสะสมสืบทอดถ่ายทอดจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่งเพื่อใช้ในการแก้ปัญหาและพัฒนาชีวิต ความเป็นอยู่ โดยมีการปรับเปลี่ยน เลือกรสรให้เหมาะสมกับชุมชนท้องถิ่นในแต่ละยุค (Uthumporn Lordko and Wipawee Grisanaputi, 2023) ให้ความหมายว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นองค์ความรู้ที่เกิดจากการสั่งสม ความรู้และประสบการณ์ของคนในชุมชนหรือท้องถิ่นที่มีการถ่ายทอดกันจากรุ่นสู่รุ่นจนเป็นมาทางวัฒนธรรมที่ สะท้อนอัตลักษณ์ของแต่ละท้องถิ่น

3.แนวคิดเกี่ยวกับลูกประคบสมุนไพร

(Sufiya Lohmah , Yasmee Tohree ,Fateemah Dasortaradae , Rattiporn Boontud , 2022) การประคบสมุนไพรซึ่งเป็นหนึ่งในกระบวนการดูแลสุขภาพทั้งด้านการส่งเสริมสุขภาพการป้องกัน การรักษาพยาบาล และการฟื้นฟูสภาพตามแนวทางของศาสตร์ทางการแพทย์แผนไทยซึ่งเป็นหนึ่งในการแพทย์ ทางเลือก และเป็นภูมิปัญญาไทยที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน หลักการประคบสมุนไพรการประคบ สมุนไพร คือ การนำลูกประคบที่ทำจากสมุนไพรมาอังให้ร้อน แล้วนวดหรือกดคลึงตามบริเวณร่างกายสถาบัน การแพทย์แผนไทย ปัจจุบันลูกประคบสมุนไพร แบ่งเป็น 2 ชนิด คือ 1) ลูกประคบสด คือ ลูกประคบที่ได้จาก สมุนไพรสดตามสูตรที่กำหนดขึ้นนำมาตำพอแหลก แล้วแล้วผสมกันห่อด้วยผ้า 2) ลูกประคบแห้ง คือ ลูกประคบที่ได้จากการนำสมุนไพรสดตามสูตรที่กำหนดขึ้นนำมาอบแห้งแล้วผสมกัน (Alternative Medicine Outpatient Unit, 2024)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การจัดการความรู้สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อเก็บรวบรวมและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นด้านการทำลูกประคบสมุนไพรอย่างเป็นระบบ ช่วยสร้างคุณค่าและเพิ่มศักยภาพในการอนุรักษ์ ต่อยอด และพัฒนาองค์ความรู้ให้สอดคล้องกับการดูแลสุขภาพและบริบทของชุมชนในปัจจุบัน

วิธีดำเนินการวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีศึกษาเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) พื้นที่วิจัย คือ ชุมชนผู้สูงอายุตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย ผู้ให้ข้อมูลหลักที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้า แบ่งออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

กลุ่มที่ 1 การศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกประคบสมุนไพร คือ สมาชิกชมรมผู้สูงอายุตำบลเจริญเมือง ที่เป็นแกนนำที่มีความรู้ ประสบการณ์ในการจัดการความรู้การทำลูกประคบสมุนไพรไม่น้อยกว่า 5 ปีขึ้นไป จำนวน 9 คน และเป็นผู้ที่สมาชิกชมรมผู้สูงอายุให้การยอมรับว่าเป็นผู้ที่มีความรู้และมีประสบการณ์เชิงประจักษ์ นั่นคือ ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 1 คน รวมจำนวน 10 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

กลุ่มที่ 2 การศึกษาแนวทางการส่งเสริมการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกประคบสมุนไพร ผู้ให้ข้อมูลมีดังนี้ 1) นายกองค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมือง ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการกำหนดนโยบาย และขับเคลื่อนกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุตำบลเจริญเมือง และเจ้าหน้าที่ผู้รับผิดชอบดำเนินงานชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 2 คน 2) เป็นผู้นำชุมชน คือ กำนัน และ ตัวแทนผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 1 คน ซึ่งเป็นผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการนำนโยบายหรือแนวทางปฏิบัติต่างๆ จากรัฐขับเคลื่อนไปยังชุมชน รวมทั้งหมดจำนวน 5 คน ใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบเจาะจง (Purposive Sampling) การวิจัยมีระยะเวลาในการศึกษา 4 เดือน ตั้งแต่เดือน เมษายน 2567 ถึง กรกฎาคม 2567 โดยมีเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาแบ่งออกเป็น 2 รูปแบบตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1.การศึกษาองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกประคบสมุนไพร ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interviews) จากผู้ให้ข้อมูลหลักกลุ่มที่ 1 และการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เพื่อทราบองค์ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกประคบสมุนไพร โดยข้อคำถามครอบคลุม ด้านการจัดเก็บความรู้ ด้านการถ่ายทอดความรู้ ด้านการแลกเปลี่ยนความรู้ และด้านการแสวงหาความรู้

2.การศึกษาการส่งเสริมการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกประคบสมุนไพร ผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (key informants) เพื่อทราบวิธีการส่งเสริมการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกประคบสมุนไพร

การสร้างและการพัฒนาเครื่องมือ

1. ศึกษาทฤษฎีแนวคิดงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และกำหนดขอบเขตคำถามให้ครอบคลุมกรอบแนวคิดวัตถุประสงค์ และองค์ประกอบแล้วนำมาเป็นข้อมูลในการสร้างแบบสัมภาษณ์ โดยใช้แบบสัมภาษณ์ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) ข้อคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended questions)

2. นำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity)

3. นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 1

4. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ตามวัตถุประสงค์ข้อ 1 มาสร้างข้อคำถามเพื่อใช้ในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อส่งเสริมแนวทางการต่อยอดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจัดทำลูกประคบสมุนไพร

5. กำหนดขอบเขตคำถามให้ครอบคลุมกรอบแนวคิดวัตถุประสงค์ และองค์ประกอบแล้วนำมาเป็นข้อมูล ในการสร้างแบบสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยใช้แบบสนทนากลุ่ม ชนิดกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) ข้อคำถามแบบปลายเปิด (Open-ended questions)

6. นำร่างแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เสนออาจารย์ที่ปรึกษางานวิจัย ตรวจสอบความเหมาะสม จากนั้นจึงนำแบบสอบถามไปให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity)

7. นำแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย และแบบการสนทนากลุ่ม ไปทดลองใช้กับผู้สูงอายุจากโรงเรียน ผู้สูงอายุแห่งอื่นที่มีการดำเนินการลักษณะใกล้เคียงกัน

8. นำแบบการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) ฉบับสมบูรณ์ไปเก็บรวบรวมข้อมูลตาม วัตถุประสงค์ข้อที่ 2

วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล

1. ประสานงานไปยังบัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงราย เพื่อขอความอนุเคราะห์ออก หนังสือขอเข้าพื้นที่เพื่อรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง

2. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) และการวิจัยเอกสาร (Documentary Research)

3. นำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้ตามข้อ 2 มาสร้างข้อคำถามเพื่อใช้ในการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อส่งเสริมแนวทางการต่อยอดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจัดทำลูกประคบสมุนไพร

4. ทำหนังสือแจ้งกลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักที่จะใช้ในการสนทนากลุ่ม (Focus Group) เพื่อบันทึกหมายวันเวลา และสถานที่ในการเข้าเก็บรวบรวมข้อมูล

5. ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลตามวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 ส่งเสริมแนวทางการต่อยอดการจัดการ ความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจัดทำลูกประคบสมุนไพร โดยการจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ซึ่งผู้วิจัยใช้ วิธีการจดบันทึกประเด็นสำคัญในการสนทนากลุ่ม ร่วมกับการบันทึกเสียงการสนทนากลุ่ม

6. หลังจากเก็บรวบรวมข้อมูลครบถ้วนแล้วผู้วิจัยนำข้อมูลมาทำการตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูล และนำข้อมูลไปวิเคราะห์

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบข้อมูลจากผู้ให้สัมภาษณ์เพื่อพิจารณาความสอดคล้องและความ แตกต่างของมุมมองพร้อมทั้งตรวจสอบความถูกต้องโดยอ้างอิงกับข้อมูลจากเอกสาร เพื่อยืนยันและสนับสนุน ประเด็นสำคัญที่ได้จากการสัมภาษณ์

การจัดทำข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล

1. การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จากการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง และข้อมูลปฐมภูมิจากการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา เพื่อให้เห็นภาพของ ปรากฏการณ์ที่ศึกษาอย่างเป็นองค์รวม โดยมีการแยกประเภทและจัดหมวดหมู่ของข้อมูล (Categories)

2. ทำดัชนีข้อมูล (Indexing) อธิบายและวิเคราะห์แบบของความหมาย (Meaning of Pattern) ปรัชญาการณที่ค้นพบ และแปลความหมายของปรัชญาการณ (Interpret) เพื่อนำไปสู่การเรียบเรียงระบบ ข้อมูลใหม่อีกครั้ง (Organize the Data)

3. สรุปข้อค้นพบ (Conclusions) เชื่อมโยงแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้เป็นกรอบในการศึกษาสำหรับการ ตอบวัตถุประสงคในแตละข้อสำหรับการวิเคราะห์เนื้อหาจะนำไปพรณนาและวิเคราะห์ปรัชญาการณเพื่อ ตอบประเด็นการศึกษาที่กำหนดไว้ข้างต้น

ผลการวิจัย

1.การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจัดทำลูกประคบสมุนไพร ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย มีการรวบรวมข้อมูล 4 ด้าน ดังนี้

(1) ด้านการแสวงหาความรู้ ปัจจุบันชมรมผู้สูงอายุตำบลเจริญเมือง ได้รับการสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมือง เกี่ยวกับการจัดกิจกรรมการแปรรูปสมุนไพรตั้งแต่กระบวนการปลูก กระบวนการแปรรูป กระบวนการผลิตลูกประคบ และกระบวนการจัดจำหน่ายอย่างครบวงจรในมิติของการจัดกิจกรรมที่ สนับสนุนการแสวงหาความรู้ โดยชมรมผู้สูงอายุจะเสนอความต้องการให้กับองค์การบริหารส่วนตำบลเจริญ เมืองในด้านการสนับสนุนการดำเนินกิจกรรมด้านต่าง ๆ นอกจากนี้ในเรื่องของการตลาดถือได้ว่าเป็นกิจกรรมที่ สนับสนุนการแสวงหาความรู้ให้กับชมรมผู้สูงอายุได้เป็นอย่างดี เมื่อผลิตภัณฑ์ของชมรมผู้สูงอายุสามารถจัด จำหน่ายได้และได้ผลกำไรส่งผลทำให้สมาชิกของชมรมผู้สูงอายุ

(2) ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ ชมรมผู้สูงอายุตำบลเจริญเมือง ได้รับการสนับสนุนหลักจากองค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมืองในด้านสถานที่ที่ใช้ในการปลูกพืชสมุนไพร รวมถึงการจัดโครงการต่างๆ ที่ได้ให้การ สนับสนุนในการจัดหาวิทยากรผู้ที่มีความรู้ความชำนาญเกี่ยวกับการแปรรูปและการผลิตสมุนไพรมาอบรมเพื่อ ถ่ายทอดองค์ความรู้ให้แก่สมาชิกของชมรมผู้สูงอายุทำให้ได้รับความรู้เพิ่มขึ้น และนอกจากนี้ยังได้ร่วมพัฒนา บรรจุภัณฑ์กับชมรมผู้สูงอายุเพื่อสร้างแรงจูงใจให้ผู้ซื้อตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์มากยิ่งขึ้น ซึ่งจะทำให้ชมรม ผู้สูงอายุได้กำไรจากการจำหน่ายมากขึ้นอันเป็นการกระตุ้นให้สมาชิกเล็งเห็นถึงคุณค่าและความสำคัญของการ ผลิตลูกประคบสมุนไพรเพื่อออกจำหน่ายและตัดสินใจเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรมของชมรมผู้สูงอายุ เพิ่มขึ้น

(3) ด้านการจัดเก็บความรู้ ปัจจุบันชมรมผู้สูงอายุองค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมืองได้รับการ สนับสนุนข้อมูลเกี่ยวกับการแปรรูปสมุนไพรจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา และได้รับการ สนับสนุนในการจัดเก็บข้อมูลสมุนไพรจากองค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมือง โดยจัดเก็บข้อมูลในลักษณะ ของการจัดทำหนังสือวารสาร และมีการจัดเก็บข้อมูลในลักษณะของการจัดทำป้ายประชาสัมพันธ์ติดไว้บริเวณ ที่ทำการชมรมผู้สูงอายุ นอกจากนี้ การจัดเก็บข้อมูลจะกระทำในลักษณะของการกระทำโดยการลงมือทำใน ลักษณะการสาธิตปลูกสมุนไพรอย่างต่อเนื่อง แทนการจัดเก็บให้อยู่ในรูปของเอกสารเพียงอย่างเดียว

(4) ด้านการถ่ายทอดความรู้ ปัจจุบันกิจกรรมที่ใช้ในการถ่ายทอดความรู้จะเป็นในลักษณะของการลง มือปฏิบัติจริงอย่างต่อเนื่อง โดยขั้นตอนจะเริ่มตั้งแต่การเตรียมแปลงสมุนไพร ไปจนถึงการจัดบุษนิทรรศการ จำหน่ายเป็นสำคัญ ซึ่งแต่ละขั้นตอน จะมีผู้เชี่ยวชาญคอยดูแลและให้คำปรึกษา นอกจากนี้ยังมีกระบวนการที่ คอยส่งเสริมสนับสนุนกิจกรรมการถ่ายทอดความรู้ภูมิปัญญาสมุนไพรด้วยอาทิ เช่น การจัดวิทยากรจาก ภายนอกมาบรรยายให้ความรู้เกี่ยวกับเทคนิคการแปรรูปสมุนไพรการออกแบบบรรจุภัณฑ์การตลาด เป็นต้น

2.การส่งเสริมแนวทางการต่อยอดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกประคบสมุนไพร ตำบลเจริญเมือง อำเภอบาง จังหวัดเชียงราย

(1) การพัฒนาการส่งเสริมการแปรรูปลูกประคบสมุนไพร ชุมชนผู้สูงอายุตำบลเจริญเมือง ได้รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐและสถาบันการศึกษา เช่น การอบรมจากผู้เชี่ยวชาญ การจัดนิทรรศการและการเข้าร่วมงานแสดงสินค้า ซึ่งช่วยเปิดโอกาสในการเรียนรู้และขยายตลาดผลิตภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพร กระบวนการนี้ไม่เพียงแต่ช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ยังเสริมสร้างบทบาทของผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน และส่งเสริมเศรษฐกิจอย่างยั่งยืน พร้อมยกระดับสมุนไพรไทยให้เป็นที่รู้จักในระดับกว้างมากยิ่งขึ้น

(2) แนวทางการพัฒนาระบบตากแห้งสมุนไพร การสร้างโรงอบสมุนไพรใช้ระบบควบคุมอุณหภูมิและความชื้น ช่วยป้องกันการปนเปื้อนและอบสมุนไพรได้แม้อากาศไม่เหมาะสมซึ่ง วิธีเก็บรักษาหลังการอบ เพื่อยกระดับมาตรฐานสมุนไพรในชุมชน โดยสรุป มีดังนี้

1. จัดสร้างโรงอบสมุนไพรการจัดตั้งโรงอบสมุนไพรแบบควบคุมอุณหภูมิและความชื้น
2. ใช้เทคโนโลยีพลังงานแสงอาทิตย์
3. พัฒนาเครื่องอบสมุนไพรขนาดเล็ก
4. อบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการตากแห้งสมุนไพรที่ถูกต้องวิธี

(3) การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก องค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมือง ได้ทำบันทึกข้อตกลง (MOU) กับมหาวิทยาลัยในท้องถิ่น และหน่วยงานด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี เพื่อร่วมกันออกแบบ พัฒนา และถ่ายทอดเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและศักยภาพของชุมชน เพื่อให้มีระบบตากแห้งสมุนไพรที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะช่วยยกระดับคุณภาพของผลิตภัณฑ์สมุนไพร

(4) แนวทางการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพร แนวทางการออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้ดึงดูดและสื่อสารชัดเจนใช้สี ลวดลาย และฉลากที่สะท้อนภูมิปัญญาไทย มีข้อมูลครบถ้วน และเพิ่มเรื่องราวของชุมชน เพื่อสร้างคุณค่าทางวัฒนธรรม การเลือกวัสดุที่เหมาะสมและปลอดภัยใช้วัสดุกันชื้น ป้องกันสิ่งสกปรก และควรเป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม เช่น วัสดุรีไซเคิลหรือย่อยสลายได้ การเพิ่มมิติการใช้งานซ้ำ เช่น การใช้บรรจุภัณฑ์ที่นำกลับมาใช้ใหม่ได้ เพื่อสร้างมูลค่าทางจิตใจและลดของเสีย การสนับสนุนจากภาครัฐและสถาบันการศึกษา สนับสนุนการอบรม ออกแบบบรรจุภัณฑ์ การตลาด และพัฒนาต้นแบบผลิตภัณฑ์ แนวทางการออกแบบบรรจุภัณฑ์โดยสรุป มีดังนี้

1. การออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้ดึงดูดและสื่อสารชัดเจน และ
2. เลือกวัสดุที่เหมาะสม ปลอดภัย และพัฒนาบรรจุภัณฑ์ให้เหมาะกับการขนส่งและจัดจำหน่าย
3. เพิ่มมิติการใช้งานซ้ำหรือใช้ประโยชน์ต่อ
4. การส่งเสริมและสนับสนุนจากหน่วยงาน

จากผลการวิจัยสรุปได้ว่า การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกประคบสมุนไพรในตำบลเจริญเมืองมีการดำเนินงานอย่างครบวงจร ตั้งแต่การสร้างและจัดเก็บองค์ความรู้ การถ่ายทอด การแปรรูป การพัฒนาบรรจุภัณฑ์ ไปจนถึงการตลาด ซึ่งเกิดขึ้นจากความร่วมมือระหว่างชุมชน หน่วยงานท้องถิ่น ภาครัฐ และสถาบันการศึกษา อันนำไปสู่การอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น การสร้างรายได้ และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืน

อภิปรายผลการวิจัย

1.การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจัดทำลูกประคบสมุนไพร ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

ด้านการแสวงหาความรู้

จากการวิจัยพบว่า การสนับสนุนจากองค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมืองในการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับการแปรรูปสมุนไพรเป็นตัวอย่างที่ดีในการสร้างความร่วมมือระหว่างชุมชนและภาครัฐ ชุมชนผู้สูงอายุมีบทบาทสำคัญในการเสนอความต้องการและรับการสนับสนุนในด้านต่าง ๆ เช่น การพัฒนาโรงแปรรูปสมุนไพร เครื่องจักรและโรงเรือนบรรจุภัณฑ์ ซึ่งช่วยให้กระบวนการแปรรูปสมุนไพรเป็นไปได้อย่างมีประสิทธิภาพและมีมาตรฐานมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้เนื่องจากว่าการแสวงหาความรู้ของชุมชนผู้สูงอายุองค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมืองในด้านการแปรรูปสมุนไพร ได้สะท้อนให้เห็นถึงการมีส่วนร่วมอย่างเข้มแข็งระหว่างชุมชนและภาครัฐในระดับท้องถิ่น ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Kotchamas Saetiao and group , 2020) ที่ศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้มรดกภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อวางแผนกิจกรรมท่องเที่ยว เชิงสร้างสรรค์ กรณีศึกษาชุมชนโนนทัน อำเภอเมือง จังหวัดหนองบัวลำภู ผลการศึกษาพบว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทำลูกประคบ มีศักยภาพในการต่อยอดเชิงกิจกรรมสร้างสรรค์ เช่นเดียวกับที่ชุมชนผู้สูงอายุตำบลเจริญเมืองนำเอาการแปรรูปสมุนไพรมาใช้ในกิจกรรมการเรียนรู้และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ของตนเอง

ด้านการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

จากการวิจัยพบว่า การจัดอบรมหรือนิทรรศการเพื่อให้ประชาชนได้ฝึกปฏิบัติจริง การสร้างกลุ่มการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ การเผยแพร่ข้อมูลออนไลน์ เช่น วิดีโอหรือบทความ เพื่อให้เข้าถึงผู้คนได้กว้างขวางยิ่งขึ้น การใช้ช่องทางออนไลน์ในการเผยแพร่ข้อมูล ถือเป็นวิธีที่ทันสมัยในการเข้าถึงผู้คนในวงกว้าง และช่วยให้ภูมิปัญญาดั้งเดิมยังคงถูกถ่ายทอดและใช้ประโยชน์ได้ในยุคดิจิทัล สอดคล้องกับงานวิจัยของ (Pritch Sat ,2023) เรื่อง การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอ วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม พบว่า การเน้นในเรื่องของ กระบวนการจัดการความรู้ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนด แสวงหา แลกเปลี่ยน จัดเก็บ และถ่ายทอด ซึ่งทั้งหมดเป็นหัวใจสำคัญของการส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถเรียนรู้การทำลูกประคบได้อย่างมีระบบและต่อเนื่อง

ด้านการจัดเก็บความรู้

จากการวิจัยพบว่า ชุมชนผู้สูงอายุตำบลเจริญเมืองให้ความสำคัญกับการอนุรักษ์และพัฒนาความรู้ด้านสมุนไพร โดยศึกษาข้อมูลจากหมอยาพื้นบ้าน ผู้สูงอายุ และตำรายาแผนไทย เพื่อรวบรวมสรรพคุณและวิธีใช้สมุนไพร พร้อมดำเนินการวิจัยด้านพฤกษศาสตร์ เพื่อพิสูจน์ประสิทธิภาพและความปลอดภัยของสมุนไพรแต่ละชนิด ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา มีการจัดทำฐานข้อมูลออนไลน์และเอกสารเผยแพร่ความรู้เพื่อให้ประชาชนเข้าถึงได้ง่าย การจัดทำฐานข้อมูลออนไลน์และเอกสารเผยแพร่ความรู้ช่วยให้ผู้คนในชุมชนสามารถเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายขึ้น นอกจากนี้ การพิมพ์หนังสือ “ปราชญ์สมุนไพรหมอมือเมือง” ซึ่งมีความสอดคล้องกับแนวคิดและผลการวิจัยของนักวิจัยหลายท่านในด้านการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับงานวิจัย (Artittaya Kongmuang, 2023) ได้แสดงความคิดเห็นไว้ว่า องค์ประกอบของการจัดการความรู้ มี 6 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ขั้นแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) เป็นขั้นตอนการแสวงหาความรู้จากองค์กรภายในและภายนอก 2) ขั้นสร้างความรู้ (Knowledge Creation) เป็นการสร้างความรู้ที่เกิดจากการแก้ปัญหา การทดลอง การสาธิต ทำให้การสร้างความรู้ 3) ขั้นจัดเก็บความรู้ (Knowledge Storage) เป็นการนำความรู้ที่สร้างขึ้น มาจัดเก็บเพื่อให้เกิดความสะดวกและ

รวดเร็วต่อการนำไปใช้ใช้ในครั้งต่อไป 4) ชั้นวิเคราะห์ความรู้และการทำเหมืองความรู้ (Knowledge Analysis and Data Mining) เป็นลักษณะของการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อให้องค์กรสามารถเข้าใจข้อมูลต่าง ๆ ได้อย่างถูกต้อง 5) ชั้นถ่ายทอดและแจกจ่ายความรู้ (Knowledge Transfer and Dissemination) เป็นการนำความรู้ไปใช้เพื่อประโยชน์ต่อองค์กร และเป็นความจำเป็นขององค์กร 6) ชั้นประยุกต์ใช้ความรู้และการทำให้ข้อมูลถูกต้องเที่ยงตรง (Knowledge Application and Validation) เป็นขั้นที่นำความรู้ที่ได้รับไปใช้ และสามารถสร้างสรรค์ประโยชน์อย่างเต็มที่ให้กับองค์กรทั้งในเรื่องความรู้และประสบการณ์การจัดการความรู้ถือเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพขององค์กรและชุมชนให้สามารถบริหารจัดการองค์ความรู้ได้อย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพ

ด้านการถ่ายทอดความรู้

จากการวิจัยพบว่า ชุมชนผู้สูงอายุตำบลเจริญเมืองใช้การอบรมเป็นวิธีหลักในการถ่ายทอดองค์ความรู้การทำลูกประคบสมุนไพร โดยเน้นการลงมือปฏิบัติจริง การอบรมครอบคลุมตั้งแต่การแนะนำสมุนไพร ไปจนถึงการเก็บรักษาอย่างเหมาะสม การถ่ายทอดเริ่มจากปราชญ์ชาวบ้านเป็นผู้ให้ความรู้ ก่อนที่มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนาและองค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมืองจะเข้ามาสนับสนุนเพิ่มเติมทั้งด้านความรู้ บรรจุภัณฑ์ งบประมาณ และอุปกรณ์ ผลลัพธ์จากการอบรมคือผู้สูงอายุสามารถทำลูกประคบได้เอง นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน หรือแปรรูปเพื่อจำหน่าย สร้างรายได้ ส่งเสริมการใช้สมุนไพรในท้องถิ่นอย่างยั่งยืน และเกิดเครือข่ายการเรียนรู้ในชุมชน แนวทางนี้จึงถือเป็นต้นแบบสำคัญของการถ่ายทอดภูมิปัญญาไทยที่สามารถต่อยอดสู่การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน ทั้งนี้เนื่องจากการถ่ายทอดความรู้ผ่านการอบรมและการปฏิบัติจริง ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Pritch Sat ,2023) ที่ทำการศึกษาเรื่อง การจัดการความรู้ด้านภูมิปัญญาท้องถิ่น : กรณีศึกษากลุ่มทอผ้าฝ้ายบ้านโนน ตำบลขามป้อม อำเภอ วาปีปทุม จังหวัดมหาสารคาม ผลการศึกษาพบว่า การเน้นว่าองค์ความรู้ท้องถิ่นควรได้รับการจัดการผ่านกระบวนการที่ครอบคลุม ตั้งแต่การรวบรวม การแลกเปลี่ยน การจัดเก็บ ไปจนถึงการถ่ายทอด และสามารถปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทปัจจุบันได้ และการอบรมเชิงปฏิบัติการให้แก่ผู้สูงอายุในรูปแบบการทำลูกประคบสมุนไพรนั้น เป็นกระบวนการถ่ายทอดความรู้เชิงวัฒนธรรม (Cultural Transmission) ที่เชื่อมโยงภูมิปัญญาดั้งเดิมกับองค์ความรู้สมัยใหม่ และมีการพัฒนาสื่อการเรียนรู้ร่วมสมัย เช่น เอกสารออนไลน์และหนังสือ “ปราชญ์สมุนไพรหอมเมือง” ซึ่งช่วยให้ความรู้เข้าถึงง่ายและยั่งยืน

2.การส่งเสริมแนวทางการต่อยอดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการจัดทำลูกประคบสมุนไพร ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

(1) การพัฒนาการส่งเสริมการแปรรูปลูกประคบสมุนไพร

จากการวิจัยพบว่า ชุมชนผู้สูงอายุตำบลเจริญเมืองได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและสถาบันการศึกษา ผ่านการอบรม การจัดนิทรรศการแสดงสินค้า ช่วยขยายตลาดและเปิดโอกาสในการเรียนรู้กระบวนการนี้ไม่เพียงอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่น แต่ยังเสริมบทบาทผู้สูงอายุในการพัฒนาชุมชน และส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชนอย่างยั่งยืน พร้อมยกระดับสมุนไพรไทยให้เป็นที่รู้จักในวงกว้าง ทั้งนี้เนื่องจากการแปรรูปลูกประคบสมุนไพรเป็นแนวทางสำคัญที่เกิดขึ้นจากความต้องการในการอนุรักษ์และต่อยอดภูมิปัญญาท้องถิ่นให้มีคุณค่าและสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในชีวิตประจำวันของคนในชุมชน โดยเฉพาะชมรมผู้สูงอายุขององค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมือง ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Sufiya Lohmah , Yasmee Tohree ,Fateemah Dasortaradae , Rattiporn Boontud , 2022) ที่ทำการศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพของการใช้ลูกประคบสมุนไพรเพื่อบรรเทาอาการปวดของกลุ่มออฟฟิศซินโดรมศูนย์การเรียนรู้ด้านการแพทย์วิถีไทย

มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ผลการวิเคราะห์พบว่าผู้ตอบแบบประเมินความพึงพอใจหลังการประคบสมุนไพรดังกล่าวไม่มีการปวดเมื่อยตามร่างกายส่วนใหญ่อยู่มาก จำนวน 20 ราย คิดเป็นร้อยละ 57.1 ตามลำดับ หลังการประคบสมุนไพรดังกล่าวมีความผ่อนคลายส่วนใหญ่อยู่มาก จำนวน 60 ตามลำดับ หลังการประคบสมุนไพรดังกล่าวอาการปวดดีขึ้นส่วนใหญ่อยู่มาก จำนวน 22 ราย คิดเป็นร้อยละ 62.9 ตามลำดับ

(2) การสนับสนุนจากหน่วยงานภายนอก

จากการวิจัยพบว่า องค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมืองและหน่วยงานอื่น ๆ ในท้องถิ่นมีบทบาทในการช่วยสร้างความร่วมมือและสนับสนุนทรัพยากร ทั้งด้านข้อมูล แหล่งทุน และโครงสร้างพื้นฐาน เพื่อให้การพัฒนาเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งนี้เนื่องจากว่าการทำงานร่วมกับมหาวิทยาลัยในท้องถิ่นยังช่วยในการศึกษาวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีใหม่ ๆ ที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและศักยภาพของชุมชน การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัย เช่น การควบคุมอุณหภูมิและความชื้นที่เหมาะสม จะช่วยให้ทำให้ผลิตภัณฑ์ที่ได้มีคุณภาพสูงและปลอดภัยต่อผู้บริโภค นอกจากนี้การมีระบบการตากแห้งที่ดีและเหมาะสมจึงเป็นการสร้างฐานรากที่มั่นคงสำหรับการพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรและการรักษาภูมิปัญญาในท้องถิ่นให้คงอยู่และเติบโตได้อย่างยั่งยืน ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Songsiri Wichiranon and group ,2020) ที่ทำการศึกษารวบรวมการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ความยั่งยืน ได้เสนอภาพรวมของการจัดการความรู้ในพื้นที่ว่า ต้องอาศัยทุนทางสังคมและการร่วมคิดร่วมทำของทุกภาคส่วนในพื้นที่ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าความร่วมมือกับหน่วยงานวิชาการหรือภาครัฐนั้นมีบทบาทในการนำองค์ความรู้ไปสู่การปฏิบัติจริง

(3) แนวทางการพัฒนาระบบตากแห้งสมุนไพร

จากการวิจัยพบว่า กระบวนการอบสมุนไพรในวิถีดั้งเดิมมักประสบปัญหาความไม่แน่นอนของสภาพอากาศ เช่น ฝนตก ความชื้นสูง หรือแสงแดดไม่เพียงพอ ซึ่งส่งผลต่อคุณภาพของสมุนไพรโดยตรง การควบคุมอุณหภูมิและความชื้นจึงช่วยลดความเสี่ยงของการปนเปื้อน เช่น เชื้อรา ฝุ่น หรือสิ่งแปลกปลอมอื่น ๆ ที่อาจเกิดขึ้นระหว่างการตากกลางแจ้ง ดังนั้นการอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการตากแห้งสมุนไพรที่ถูกวิธี เป็นอีกหนึ่งขั้นตอนสำคัญที่ช่วยส่งเสริมศักยภาพของชุมชนในการผลิตสมุนไพรให้ได้มาตรฐาน ทั้งนี้เนื่องจากว่าความรู้เหล่านี้จึงจำเป็นต้องมีการถ่ายทอดอย่างเป็นระบบผ่านการอบรมหรือกิจกรรมการเรียนรู้ในชุมชน เพื่อให้ชาวบ้านสามารถนำไปปรับใช้ในการผลิตได้จริง ส่งผลให้การแปรรูปสมุนไพรในชุมชนมีประสิทธิภาพสูงขึ้น และสามารถพัฒนาผลิตภัณฑ์สมุนไพรท้องถิ่นให้มีคุณภาพเป็นที่ยอมรับในระดับตลาดกว้างขึ้นอย่างยั่งยืน ซึ่งมีความสอดคล้องกับงานวิจัยของ (Songsiri Wichiranon and group ,2020) ที่ทำการศึกษารวบรวมการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนสู่ความยั่งยืน จากการวิจัยพบว่า การพึ่งตนเองของชุมชนผ่านการบริหารจัดการทุนทางสังคม และทรัพยากรในพื้นที่ ตรงกับแนวคิดของการพัฒนาเครื่องอบขนาดเล็กให้เหมาะกับกลุ่มผู้ผลิตขนาดเล็กในงานวิจัยนี้ ซึ่งแสดงให้เห็นถึงการออกแบบและวางแผนที่เน้นบริบทของผู้ใช้เป็นหลัก เช่นเดียวกับงานวิจัยนี้ที่ไม่ได้เพียงแค่พัฒนาอุปกรณ์ (เครื่องอบสมุนไพร) เท่านั้น แต่ยังมีกระบวนการอบรมให้ความรู้ การถ่ายทอดองค์ความรู้ด้านการตากแห้งสมุนไพร ซึ่งล้วนเป็นการสืบทอดภูมิปัญญาเดิมในรูปแบบที่มีคุณภาพและสามารถแข่งขันได้

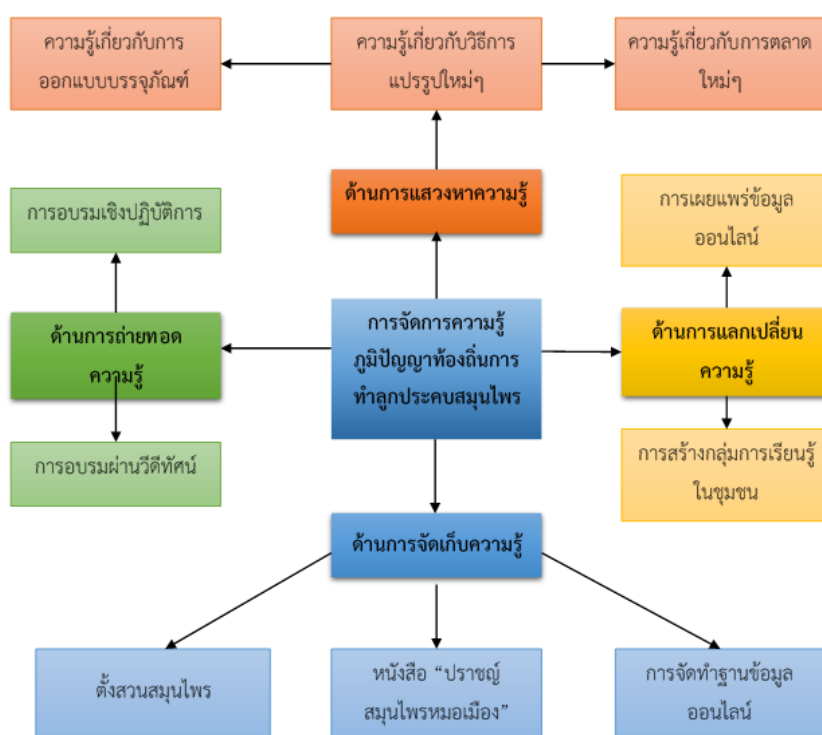
(4) แนวทางการพัฒนาบรรจุภัณฑ์ลูกประคบสมุนไพร

จากการวิจัยพบว่า ชุมชนผู้สูงอายุตำบลเจริญเมือง ได้มีการออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่มีความสวยงาม ตัวอักษรชัดเจน สื่อถึงภูมิปัญญาท้องถิ่น มีการใช้วัสดุที่ปลอดภัย เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งเหมาะกับการขนส่งและนำกลับมาใช้ใหม่ได้ พร้อมได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและสถาบันการศึกษาในการพัฒนาและส่งเสริมการตลาด ทั้งนี้เนื่องจากว่าการเลือกวัสดุที่เหมาะสมและปลอดภัยเป็นสิ่งสำคัญ ในปัจจุบันผู้บริโภคมี

ความสนใจในเรื่องความปลอดภัยของอาหารและผลิตภัณฑ์ที่ใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น ซึ่งสอดคล้องอย่างยิ่งกับแนวคิดการพัฒนาและออกแบบบรรจุภัณฑ์ผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูป ประเภทน้ำมันนวดสปา กลุ่มวิชาชีพชุมชนเครื่องหอมเมืองสระแก้ว แบบมีส่วนร่วม (Wutthichai, W, 2024) ที่นำเสนอการพัฒนาและออกแบบบรรจุภัณฑ์สำหรับผลิตภัณฑ์สมุนไพรแปรรูปประเภทน้ำมันนวดสปา โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบมีส่วนร่วมกับกลุ่มวิชาชีพชุมชนเครื่องหอมเมืองสระแก้ว ซึ่งผลการวิจัยพบว่า การออกแบบรูปแบบบรรจุภัณฑ์ โครงสร้างรูปทรงเป็นเรขาคณิตสี่เหลี่ยม เพื่อให้ผลิตได้ง่าย ใช้งานสะดวกและสามารถนำพาหรือขนส่งและจัดวางได้สะดวก ด้านกราฟฟิคบนบรรจุภัณฑ์ มีอักษรไทยและอังกฤษ ใช้สีแบบธรรมชาติ และมีความเรียบง่าย ภาพลวดลายกราฟิกตัดทอนจากใบสมุนไพรมาประกอบเพื่อสื่อให้เข้ากับผลิตภัณฑ์ที่มีส่วนผสมจากสมุนไพรธรรมชาติ

สรุปองค์ความรู้

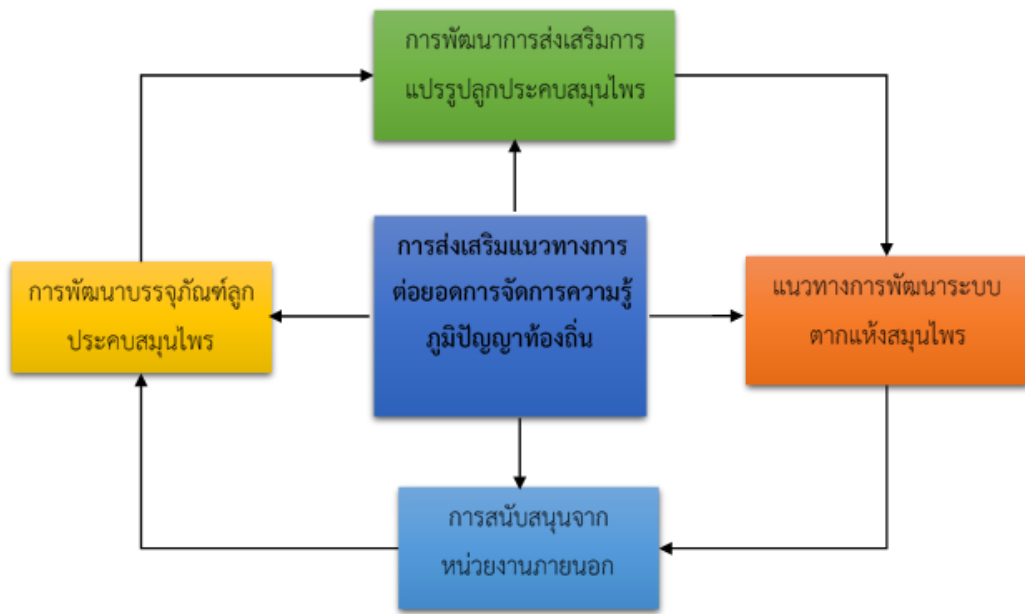
การจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกประคบสมุนไพร: กรณีศึกษาชมรมผู้สูงอายุตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย มีการรวบรวมข้อมูล 4 ด้าน ซึ่งแสดงตามแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 1 : แสดงการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำลูกประคบสมุนไพร

ที่มา : ชมรมผู้สูงอายุตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

การส่งเสริมแนวทางการต่อยอดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่นจัดทำลูกประคบสมุนไพร ตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย มีการรวบรวมข้อมูล 4 แนวทาง ซึ่งแสดงแผนภาพต่อไปนี้

ภาพที่ 2 แสดงการส่งเสริมแนวทางการต่อยอดการจัดการความรู้ภูมิปัญญาท้องถิ่น
ที่มา : ชมรมผู้สูงอายุตำบลเจริญเมือง อำเภอพาน จังหวัดเชียงราย

ข้อเสนอแนะ

1. องค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมืองควรพัฒนาชมรมผู้สูงอายุให้เป็นศูนย์การเรียนรู้ด้านสมุนไพร อย่างเป็นทางการในระดับตำบลหรือจังหวัด และยกระดับให้เป็นแหล่งศึกษาดูงานหรือจัดกิจกรรมฝึกอบรมแก่ชุมชนและกลุ่มอาชีพอื่น รวมถึงการพัฒนาให้ผลิตภัณฑ์ได้รับการรับรองมาตรฐานต่าง ๆ ให้ครบถ้วน
2. องค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมืองควรจัดนิทรรศการหรือแสดงผลงานนวัตกรรมสมุนไพรเป็นประจํา รวมถึงการจัดแสดงแบบถาวร รวมถึงการพัฒนา คลังความรู้ออนไลน์ เช่น Google Sites ของโรงเรียนผู้สูงอายุ เช่น เว็บไซต์ หรือระบบจัดเก็บวิดีโอผ่าน YouTube และเอกสารการเรียนรู้
3. องค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมืองควรขยายความร่วมมือกับสถาบันการศึกษา หน่วยงานวิจัย และภาคเอกชน เพื่อรับองค์ความรู้ เทคโนโลยีใหม่ ๆ และการตลาด เนื่องจากผลการวิจัยทำให้ทราบว่าปัจจุบันชมรมผู้สูงอายุยังขาดแคลนเทคโนโลยีและองค์ความรู้เกี่ยวกับการอบแห้งที่ได้มาตรฐาน
4. องค์การบริหารส่วนตำบลเจริญเมืองควรส่งเสริมให้ผู้สูงอายุเข้าร่วมกิจกรรมหรืออบรมภายนอกชุมชน เพื่อเปิดโลกทัศน์และนำความรู้กลับมาถ่ายทอดต่อในชุมชน รวมถึงการส่งเสริมการใช้เทคโนโลยีเบื้องต้นสำหรับผู้สูงอายุ เพื่อเข้าถึงองค์ความรู้ใหม่ ๆ โดยขอความร่วมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เช่น โครงการ สสส. หรือโครงการผู้สูงอายุของศูนย์การศึกษานอกโรงเรียน (กศน.)

ข้อเสนอแนะการทําวิจัยครั้งต่อไป

1. ควรมีการศึกษาวิจัยด้านการสกัดสารออกฤทธิ์จากพืชสมุนไพร เพื่อให้ได้ตัวยาที่มีความเข้มข้นและมีประสิทธิภาพสูงขึ้นในการใช้งาน

2. ควรดำเนินการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการส่งเสริมการตลาดของพืชสมุนไพร เพื่อให้
เกิดการยอมรับและแพร่หลายมากยิ่งขึ้น
3. ควรส่งเสริมการศึกษาด้านเทคโนโลยีการผลิตพืชสมุนไพรให้ได้มาตรฐานและมีความ
ทันสมัย

References

- Alternative Medicine Outpatient Unit. (2024). *Herbal compress massage*. Faculty of Medicine, Ramathibodi Hospital, Mahidol University.
https://www.rama.mahidol.ac.th/altern_med/th/km/13may2020-1016
- Charoen Mueang Subdistrict Administrative Organization (SAO). (2024). *Local development plan of Charoen Mueang Subdistrict, 2023–2027*.
<https://charoenmueang.go.th/public/list/data/index/menu/1142>
- Kongmuang, A. (2023). *Knowledge management affecting staff performance of the subdistrict municipality in Khok Pho District, Pattani Province* (Master's thesis, Prince of Songkla University). PSU Knowledge Bank.
<https://kb.psu.ac.th/psukb/bitstream/2016/18112/1/6410521547.pdf>
- Lohmah, S., Tohree, Y., Dasortaradae, F., & Boontud, R. (2022). *Effectiveness of the use of herbal compress to relieve the pain of office syndrome at the Thai Medical Learning Center, Yala Rajabhat University*. Yala Rajabhat University.
<https://profile.yru.ac.th/storage/academic-articles/3ca2853745e055e41b4ae03cfc0966ec.pdf>
- Marquardt, M. J. (2002). *Building the learning organization: A systems approach to quantum improvement and global success*. McGraw-Hill.
- Nokkaew, C., & Jirakcharnritkul, C. (2022). *Local wisdom in palmyra palm of Huai Krot sub-district community, Sankhaburi district*. *Silpakorn University Journal*, 42(4), 29–41.
<https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sujthai/article/view/255173/175690>
- Office of the Public Sector Development Commission. (2012). *Knowledge management: Concepts and practices*. Office of the Public Sector Development Commission.
- Phan District Office, Chiang Rai Province. (2023). *Local development plan (2023–2026), Phan District, Chiang Rai*. Phan District Office.
- Runcharoen, T. (2007). *Knowledge management for organizational development* [Unpublished manuscript]. As cited in Kongmuang, A. (2023). *Knowledge management affecting staff performance of the subdistrict municipality in Khok Pho District, Pattani Province* (Master's thesis, Prince of Songkla University). PSU Knowledge Bank.
- Saetiao, K., Nopparat, S., & Team. (2020). *Local wisdom knowledge management for creative tourism activity planning: A case study of Non Tan community, Mueang District, Nong Bua Lamphu Province* (Research report). Tourism Innovation Program, Faculty of Liberal Arts and Science, Kasetsart University, Kamphaeng Saen Campus.

- Sat, P. (2023). *Local wisdom knowledge management: A case study of Ban Non Cotton Weaving Group, Kham Pom Subdistrict, Wapi Pathum District, Maha Sarakham Province* (Master's thesis, Mahasarakham University).
- Uthumporn, L., & Wipawee, G. (2023). *The application of local wisdom in the process of indigo-dyeing fabric in Sakon Nakhon Province. Humanities & Social Sciences*, 40(3), 45–62. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/HUSO/article/view/266903/175265>
- Vichiranon, S., Wichit, R., & Team. (2020). *Local wisdom knowledge management for sustainable community product development* (Research report). Faculty of Liberal Arts, Rajamangala University of Technology Phra Nakhon.
- Wutthichai, W. (2024). *Participatory development and design of packaging for herbal processed products: Spa massage oil, Scented Herb Group, Sa Kaeo. Research and Development Journal of Industry*, 18(1), 45–60.
<https://doi.org/10.14456/pnuhuso.2024.6>